

Birinji jahan urşunda osmanlylaryň sapynda urşan tatar batalýony

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Birinji jahan urşunda osmanlylaryň sapynda urşan tatar batalýony I. DÜNYA SAVAŞINDA OSMANLILAR SAFINDA ÇARPIŞAN “TATAR TABURU”

Osmanlı Devleti'nin 600 küsur yıllık tarihinde bugün Türk Dünyası diye adlandırdığımız Orta Asya, Kafkasya ve İdil – Ural'daki Türk kökenli soydaşlar ile fazla ilgilendiği iddia edilemez. Çünkü Osmanlıların esas ilgisini Batı, yani Avrupa çekmiş, Doğu ile ilgisi İran ve Arap yarımadası ile sınırlı kalmıştır. Her ne kadar İran'da Türk soylular bulunuyorsa da ilgilendiği diğer coğrafyada Türk kökenliler hemen hemen hiç yoktu.

Osmanlıların Türk Dünyasına ilgisi ancak son bir iki asırda yani Türklük bilinci ile telekomünikasyon imkânlarının artması ve her ne kadar adil bir yönetim sağlama gayreti için de olsa, imparatorluğun başta gayrimüslim daha sonra ise gayri Türk insanının kendisinden kopmaya başlaması ile başlamıştır.

XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı'nın hâkim olduğu sınırlar dışında kalan Türklerin hemen hepsi Rusya, Çin gibi ülkelerin bir unsuru durumundaydılar.

Tatar, Başkurt, Kazak, Kırgız, Türkmen, Özbek gibi nüfusça kalabalık olan Türk topluluklarının hepsi Rusya İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında kalmışlardı. XIX. yüzyılın ikinci yarısında bunlar arasında başlayan modernleşme, yenileşme, Cedidcilik hareketi dış dünyaya, bilhassa Osmanlı devletine ilgilerini arttırmıştı. Zaten Osmanlı padişahlarının aynı zamanda halifelik görevini üstlenmeleri, Rusyalı hacıların İstanbul'a uğramalarına da neden oluyordu. Başka bir ifade ile İstanbul Rusya

Müslümanları için kutsal merkezlerden biri olarak saygı ve muhabbetle anılan bir mekândı.

Buna ek olarak buraya tüccar, öğrenci gazeteci gibi şahısların ziyaret ve ikametlerinin artması Rusya'daki Türkler arasında Türkiye'ye ilgiyi artırmıştı. Bilhassa Rusya'daki 1905 ihtilalinden sonra çarın vatandaşlarına tanıdığı hürriyetlerden biri olan basın hürriyeti sayesinde Kazan, Ufa, Bahçesaray, Baku, Taşkent ve Orenburg gibi kültür merkezlerinde ortaya çıkan çok sayıdaki gazete ve dergilerde Türkiye haberleri görülmeye başlayarak, Rusya Türklerinin Osmanlı'ya olan ilgisinin artmasına neden olmuştu.

Mesela tanınmış gazeteci Fatih Kerimi, Balkan Savaşları esnasında Türkiye'ye muhabir olarak gelmiş ve gazetesi Vakit'e Türkiye ile ilgili seri makaleler yollamıştır. Bunlar daha sonra İstanbul Mektupları (Orenburg 1913) adıyla kitap olarak yayınlanmıştır. Kazan'da çıkmakta olan Yulduz gazetesi de Balkan Savaşları sırasında İstanbul'a tanınmış tiyatro yazarı Aliasker Kemal'i göndererek, okuyucularını savaşın gidişatından haberdar etmişti. Bu nevi gazete haberleri bazı Tatar hanımlarının gönüllü hemşire olarak İstanbul'a gelmelerine neden olduğu gibi yine bölgeden bazı gençler de Osmanlı saflarında savaşmak üzere İstanbul'a gelmişlerdi.[1] Bu gençler arasında yukarıda ismi geçen Fatih Kerimi'nin kardeşi Arif Kerimi ve Başkurdistan Muhtar Cumhuriyeti'nin kuruluşunda görev alan Şerif Manatov, en tanınmışlardır. Balkan Savaşları iki ayrı coğrafyada yaşayan kardeşlerin yakınlaşmasına neden oldu ve bu yakınlık Birinci Dünya Savaşı sırasında devam etti. Müslüman basını, Rusya'ya esir düşen Osmanlı askerlerine çeşitli yardım kampanyaları açarak yardımcı olmaya çalıştı. Çarlık rejiminin izin verdiği nispette toplanan bu nevi yardımlar, Osmanlı askerlerinin ağır günlerinde onlara bir nebze destek oldu.

Çarlık Rusya'sında yaşayan Türklerinin Osmanlı Türküne ve ülkesine olan muhabbetin somut bir örneğini ise şimdi kısaca değineceğimiz Asya Taburunun faaliyetleri teşkil eder.

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı patlak verince savaşa katılan diğer ülkelerde olduğu gibi Rusya'da da seferberlik

ilan edildi. Rusya Müslümanlarından silahaltına alınanların ekseriyetini İdil boyu Tatarları teşkil ediyordu. Çünkü Orta Asya veya diğer adı ile Batı Türkistan'daki Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen gibi Türk boyları 1916 yılına kadar silahaltına alınmıyorlardı.

İşte ilk günden itibaren Rus ordusunda silahaltına alınan ve Alman cephesinde savaşan bir hayli Türk – Tatar askeri Ruslarla birlikte esir düştüler. Esir düşen Rus askerlerinin sayısı 100 binlerle ifade edilirken, İdil-Ural'dan silahaltına alınan Türk-Tatar askerlerinden Almanlara esir düşenlerinin sayısı 50 bin civarında diye tahmin edilmektedir.[2]

Almanlar Müslüman askerleri Ruslardan ayırarak onlara Berlin civarındaki Zossen Weinberg (Lager bei Zossen) kampı ile Wünsdorf'daki Hilal (Halbmond Lager) kampına yerleştirmeye başladılar. Almanların bu kararının altında, Müslüman esir askerleri daha sonra İkinci Dünya Savaşında olduğu gibi düşmana karşı kullanmak fikri mi vardı, bilemiyoruz. Osmanlı Devleti ile müttefik olmanın da bu kararın alınmasında rolü olduğu ise daha kuvvetli ihtimal gibi gözüküyor. Çünkü Teşkilat-ı Mahsusa'nın ajanlarından olan Sibiryalı Abdürreşid İbrahim kısa bir süre sonra Berlin'e giderek Zossen Kampı'ndaki bu esir Türk-Tatar askerlerle ilgilenmeye başladı. Türk – Tatar esirlerine nispeten iyi muamele edilmekte olup, bir mescit açılarak onların dini vecibelerini yerine getirmelerine imkân sağlanmış, okuma-yazma ve çeşitli meslek kursları, kulüpler açılmış, tiyatro faaliyetleri düzenlemelerine imkân verilmişti.

Bu gelişmeler sürerken bir takım esirler Türkiye safında savaşmak istediklerini bildirerek Alman makamlarına müracaat edince, yukarıda da belirtildiği gibi Abdürreşid İbrahim ve beraberindeki bazı imamlar Teşkilat-ı Mahsusa tarafından Berlin'e gönderildi. Abdürreşid İbrahim esir Türk – Tatar askerlerine kışkırtıcı vaazlar vererek onları Türkiye safında savaşmanın ne kadar gerekli olduğu hususunda inandırmaya çalıştı ve bu gaye ile el-Cihad adlı bir gazete de çıkarmaya başladı. Neticede bin gönüllü askerden oluşan Asya taburu kuruldu.[3] Tabur 1 Mayıs 1916 tarihinde Berlin'den hareket

ederek 7 Mayıs 1916 tarihinde İstanbul'a ulaştı. Sirkeci garında yapılan resmi karşılama töreninden sonra askerler Taksim Kışlası'na (Taşkışla) yerleştirildi.[4]

Asya Taburu Almanya'daki esirler arasında topladığı birkaç bin markı İstanbul'a gelince Kızılay'a bağışladı.[5] Daha sonra Tabur Rusya'nın çıkarma yapma ihtimali olduğu Şile sahiline gönderildi ve burada iki ay kadar görev yaptı.[6] Şile'den yeniden İstanbul'a dönen Asya Taburu Musul'a gönderildi. Fırat üzerinden Bağdat'a hareket eden Asya Taburu, Halep ile Bağdat arasında Dirzur sancağına sevk edildi.[7]

Asya Taburu 25 Kasım 1916 tarihinde Divaniye mevkiinde 156. Alay'ın başka taburları, bir topçu bataryası ve bir atlı bölükten ibaret kuvvetlerine dâhil oldu. Çevrede 30 bin Arap toplanmıştı.[8] Araplar çok şiddetli bir hücumla geçtiler de, ekserisi atlı ve kılıçlı isyancılar Osmanlı güçleri tarafından püskürtüldü. Ancak Asya Taburu yine de bu çatışmada 5 şehit verdi ve 3 askeri yaralandı.[9] Daha sonraki çatışmalarda ise bir şehit verildi ve 3 asker yaralandı.[10]

Divaniye halkı ile Asya Taburu arasında ilişkiler de oldu. Çünkü askerlerin arasında Kazan, Orenburg, Ufa ve Troitsk gibi şehirlerdeki medreselerden mezun olanlar çok iyi Arapça bildikleri için yerli halkla iyi bir diyalog kurdular.[11]

Şubat 1917 tarihinde İngilizler hücum için gerekli hazırlıkları tamamlamışlardı ve Bağdat'ı ele geçirince Asya taburu diğer birliklerle Felluce'ye geri çekilme emri aldı.[12] Geri çekilirken Asya Taburunun 35 askeri Araplarla İngilizlere kurban olarak bırakıldı.[13] 15 Mart'ta ise Tabur Felluce'ye ulaştı.[14] İngiliz hücumlarından burada da tutunamayan Osmanlı güçleri geri çekilmesini sürdürüyordu. Tabur da Ramadiye'ye çekildi. 20 Haziran 1917'de Ramazan ayı başladı ve Ramazanın 22. günü İngilizler hücumla geçti. Türk ordusunun bin piyade, yüz süvari, 8 top ve 4 mitralyözden ibaret gücüne karşı, düşmanın 8 bin piyade 500 atlı, 2 ağır ve 8 hafif top, 20 mitralyöz, 3 zırhlı araç ve 30 yük arabası ve 2 uçağı bulunuyordu.[15] İki-üç gün süren çatışmalar esnasında 14 şehit verildi ve 18 asker yaralandı.[16] Savaş İngilizler lehine neticelendi ve Asya Taburunun da büyük bir kısmı esir

düştü.[17] Esir düşmeyip bin bir meşakkatle kaçıp kurtulanlar 30 Eylül 1917 tarihinde Salhiye adlı bir mevkie ulaştılar.[18] Meyavin'e ulaşan Asya Taburu üyeleri 57 asker idi.[19] Buradan Dirzur sancağına ulaşanlarla bu sayı 15 gün sonra 150'ye ulaştı. 50 kadar asker de dış menzillerde görevlendirilmişti.[20] Heyet ile Dirzur sancağı arasındaki 300 km'lik yol düşman tehdidinde idi. Bu hattı koruma görevi ise Asya Taburunun kalan askerlerinden teşkil edilen bir bölüğe verildi. Bunun için Halep'ten at getirildi, ancak 120 at geldiği için kalan askerler yaya kaldılar.[21]

Bölük 1917 yılının kışından 1918 yılının baharına kadar Gina mevkiinde konuşlandı. Atlı ve yaya askerler Dirzur ile cephedeki Şükrü Nail Bey'in fırkası arasında durmaksızın devriye gezdiler.[22] Gina'ya İngilizler hücum edince Osmanlı kuvvetleri darmadağın oldu. Fırat'ın öteki sahiline Asya Taburundan ancak 18 kişi ulaştı.[23]

Gina'da ise Asya Taburuna mensup 30 kadar asker İngilizlere esir düşmüştü. Ancak değişik taraflara kaçışanlar sonra Miyadin'de bir araya gelerek 170 kişilik bir güç oluşturdular ve tekrar göreve başladılar.[24]

Mayıs 1918 tarihinde ise Asya Taburunun mensuplarına İstanbul'a dönme emri geldi. Askerler Halep'e uğurlandılar ve Halep'ten İstanbul'a üç günlük bir tren yolculuğundan sonra vasıl oldular. Asya Taburu askerleri Fatih Medresesi'ne yerleştirildi. İstanbul Merkez Komutanı Miralay Cevdet Paşa bu askerlere madalyalar taktı ve beratlarını verdi. Böylece terhis edilmiş oldular.[25]

Asya Taburundan İstanbul'a dönebilen 170 kadar kişinin 30 kadarı İstanbul'da kaldı.[26] Diğerleri ise Rusya'ya geri döndü. İngilizlere esir düşüp Hindistan'a yollanan 400 kadar asker ise 1920 yılına kadar burada tutulduktan sonra, Bombay yolu ile İstanbul'a yollandı ve Selimiye Kışlası'na yerleştirildi. Bu esnada İstanbul, İngiliz işgali altında idi. 1920 yılının sonbaharında ise bunlar Rusya'ya yollandı ve Kırım'daki Ak Rus Ordusu komutanı Vrangel'in güçlerine katıldılar. Alınan haberlere göre çoğu Bolşeviklerle savaşlarda yok oldular, kalanları ise esir edildi.[27]

Böylece 1915 yılında Almanlara esir düşen ve Türk kardeşleri safında dövüşmek için gönüllü olan Tatar-Başkurtlardan müteşekkil Asya Taburu askerlerinin kaderi 1920 yılında bir şekilde noktalanmış oldu. İngilizlere esir düşen 400'ünün 1920 sonunda ve İstanbul'a 1918 yılının sonunda ulaşanların da 140 kadarının Rusya'ya geri döndüğü biliniyor, yani 550 civarındakiler sağ olarak ülkeleri Rusya'ya döndülerse de, bunların da büyük bir kısmı Rusya'daki İç Savaşın kurbanı oldular. 30 kadarının İstanbul'da kaldığı da biliniyor. Ancak bunların dışında kalan 400'ünün büyük kısmının şehit veya kayıp olması da Asya Taburunun ne kadar büyük bir kayıp verdiğinin göstergesidir.

Özetlersek Asya Taburu askerleri görmedikleri, bilmedikleri ancak manevi duygularla bağlı oldukları kardeşlerine yardım için kendilerini feda etmekten çekinmemişlerdir. Burada bize bütün şehitlerimizi ve Asya Taburunda şehit düşen kardeşlerimizi rahmetle anmak görevi düşüyor. Ayrıca bu olaydan kardeşin kardeşe ne zaman muhtaç olacağı bilinmeyeceğinden, bu bağları geliştirmemizin de ne kadar önemli olduğu dersini almamız da mümkündür.

Prof. Dr. Nadir DEVLET.

"I. Dünya Savaşında Osmanlı Safında Çarpışan İdil-Ural Kökenli Asya Taburu". 13. Türk Tarih Kongresi, Ankara. (4-8 Eylül 1999)

■ Dipnotlar:

[1] Balkan savaşları sırasında gönüllü hemşire olarak İstanbul'daki Kadırga hastanesinde görev yapan Meryem Pataşova'nın hatıraları yayınlanmıştır. Bkz.; İsmail Türkoğlu, "Balkan Savaşları içinde Bir Tatar Hemşirenin İstanbul Hatıraları", İstanbul Araştırmaları, sayı 6, Temmuz 1998, s. 179-188.

[2] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu-Türkiyeni Saklau Yulında İdil-Ural Türk-Tatarları", Yanğa Milli Yul, sayı 12, 1931, s. 13.

[3] "a.g.m.", s. 14.

- [4] "a.g.m.", s. 15.
- [5] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu ", Yanğa Milli Yul, sayı 1, 1932, s. 24.
- [6] "a.g.m.", s. 26.
- [7] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu", Yanğa Milli Yul, sayı 2, 1932, s. 29.
- [8] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu", Yanğa Milli Yul, sayı 3, 1932, s. 27.
- [9] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu", Yanğa Milli Yul, sayı 4, 1932, s. 24.
- [10] "a.g.m.", s. 26.
- [11] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu", Yanğa Milli Yul, sayı 5, 1932, s. 35.
- [12] "a.g.m.", s. 37.
- [13] "a.g.m.", s. 37.
- [14] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu", Yanğa Milli Yul, sayı 6, 1932, s. 25.
- [15] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu", Yanğa Milli Yul, sayı 8, 1932, s. 20.
- [16] "a.g.m.", s. 21.
- [17] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu", Yanğa Milli Yul, sayı 9, 1932, s. 20.
- [18] "a.g.m.", s. 22.
- [19] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu", Yanğa Milli Yul, sayı 11, 1932, s. 17.
- [20] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu", Yanğa Milli Yul, sayı 12, 1932, s. 18.
- [21] "a.g.m.", s. 19.
- [22] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu", Yanğa Milli Yul, sayı 1, 1933, s. 14.
- [23] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu", Yanğa Milli Yul, sayı 2, 1933, s. 13.
- [24] Lütfullahoğlu, "Asya Taburu", Yanğa Milli Yul, sayı 3, 1933, s. 13.
- [25] "a.g.m.", s. 14.
- [26] "a.g.m.", s. 14.
- [27] Lütfullahoğlu, "Asya Taburının Esirliği", Yanğa Milli

Yul, sayı 3, 1933, s. 15. Taryhy makalalar